

Uchwała z dnia 17 grudnia 2010 r., III CZP 93/10

Sędzia SN Józef Frąckowiak (przewodniczący)

Sędzia SN Marta Romańska (sprawozdawca)

Sędzia SA Anna Kozłowska

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku wierzyciela "B.P." S.A. w B. w przedmiocie skargi na czynność komornika, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 17 grudnia 2010 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Sieradzu postanowieniem z dnia 31 maja 2010 r.:

"1. Czy za niecelowe w rozumieniu art. 49 ust. 4 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (jedn. tekst: Dz.U. z 2006 r. Nr 167, poz. 1191 ze zm.) jest wszczęcie przez wierzyciela postępowania egzekucyjnego w stosunku do nieżyjącego dłużnika;

2. jeżeli tak, to jaką opłatę egzekucyjną w świetle art. 49 ust. 4 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji powinien pobrać komornik od wierzyciela wszczynającego postępowanie egzekucyjne w stosunku do nieżyjącego dłużnika?"

podjął uchwałę:

Przepis art. 49 ust. 4 w związku z ust. 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (jedn. tekst: Dz.U. z 2006 r. Nr 167, poz. 1191 ze zm.) w brzmieniu ustalonym ustawą z dnia 24 maja 2007 r. o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 112, poz. 769) nie stanowi podstawy pobrania przez komornika opłaty egzekucyjnej od wierzyciela w przypadku umorzenia postępowania egzekucyjnego ze względu na brak zdolności sądowej dłużnika (art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c.), który istniał już w chwili złożenia wniosku egzekucyjnego.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 31 grudnia 2009 r. komornik przy Sądzie Rejonowym w Sieradzu odrzucił wniosek wierzyciela "B.P." S.A. w B. o wszczęcie egzekucji przeciwko Ryszardowi L., umorzył postępowanie egzekucyjne w tej sprawie, nakazał zwrócić wierzycielowi tytuł wykonawczy oraz obciążył go kosztami niecelowego wszczęcia egzekucji w łącznej kwocie 287,93 zł, w tym stosunkową opłatą egzekucyjną.

W skardze na to postanowienie wierzyciel wniósł o jego uchylenie i zarzucił, że w razie umorzenia postępowania egzekucyjnego z innych przyczyn niż oznaczone w art. 49 ust. 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (jedn. tekst: Dz.U. z 2006 r. Nr 167, poz. 1191 ze zm. – dalej: "u.k.s.e."), komornik nie pobiera opłaty od tej części świadczenia, która nie została wyegzekwowana. Skarżący wskazał, że podstawą pobrania opłaty egzekucyjnej nie mógł być też art. 49 ust. 4 u.k.s.e.

Postanowieniem z dnia 6 kwietnia 2010 r. Sąd Rejonowy w Sieradzu oddalił skargę, uznając, że art. 49 ust. 4 u.k.s.e. uzasadnia obciążenie wierzyciela opłatą stosunkową w sytuacji zaistniałej w rozpoznawanej sprawie. Wierzyciel wszczął niecelowo egzekucję, gdyż nie można było jej prowadzić przeciwko dłużnikowi, który zmarł dnia 7 listopada 2006 r., a zatem przed złożeniem wniosku egzekucyjnego.

Przy rozpoznawaniu zażalenia wierzyciela Sąd Okręgowy w Sieradzu powziął poważne wątpliwości prawne, które przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu na podstawie art. 390 § 1 w związku z art. 397 § 2 zdanie pierwsze k.p.c.

Sąd Okręgowy stwierdził, że z art. 49 ust. 2 u.k.s.e. wynika, iż komornik może pobrać od wierzyciela opłatę stosunkową wyłącznie w przypadku umorzenia postępowania egzekucyjnego na wniosek wierzyciela lub umorzenia postępowania z mocy samego prawa na podstawie art. 823 k.p.c., ale dyskusyjne jest, czy przepis ten może dotyczyć także przypadku umorzenia postępowania egzekucyjnego na podstawie art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c., natomiast w świetle art. 49 ust. 4 u.k.s.e. jedyną przesłanką obciążenia wierzyciela opłatą stosunkową jest ustalenie niecelowości wszczęcia przez niego postępowania egzekucyjnego. Pojęcie „niecelowego” wszczęcia postępowania egzekucyjnego nie jest zdefiniowane w przepisach kodeksu postępowania cywilnego ani w przepisach ustawy o komornikach sądowych i egzekucji. Przy ustalaniu jego treści można posiłkować się poglądem,

że egzekucja jest celowa tylko wtedy, gdy podejmowane przez komornika czynności mają wpływ na sprawne zaspokojenie wierzyciela i są zgodne z przepisami prawa egzekucyjnego. Przepisy nie nakładają na wierzyciela obowiązku ustalenia, czy dłużnik żyje przed złożeniem wniosku o wszczęcie postępowania, ale w przypadku skierowania wniosku o wszczęcie egzekucji przeciwko nieżyjącemu dłużnikowi nie można mówić o niecelowości w znaczeniu przedmiotowym, gdyż wówczas świadczenie objęte tytułem wykonawczym nie podlega już egzekucji. Przyjęcie poglądu, że wszczęcie postępowania egzekucyjnego wobec nieżyjącego dłużnika jest niecelowe w rozumieniu art. 49 ust. 4 u.k.s.e. wymaga natomiast określenia zasad pobierania przez komornika opłaty egzekucyjnej w takiej sytuacji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Opłata egzekucyjna jest należnością o charakterze przymusowym i publicznoprawnym; jest rodzajem daniny publicznej, uiszczanej z tytułu prowadzenia egzekucji, a zatem z tytułu i w ramach realizacji zadań publicznych państwa. Artykuł 49 u.k.s.e. tworzący podstawy do pobierania opłat egzekucyjnych kształtuje stosunki procesowe, odnosi się bowiem do relacji strona postępowania egzekucyjnego – organ egzekucyjny, ma zatem charakter publicznoprawny i wyznacza granice obowiązków związanych z ponoszeniem kosztów postępowania egzekucyjnego w konkretnych sprawach (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 października 2002 r., III CZP 65/02, OSNC 2003, nr 7-8, poz. 100). Skoro przepis ten dotyczy obowiązków o charakterze publicznoprawnym, to musi być stosowany ściśle, a ewentualne wątpliwości, jakie miałyby powstawać przy jego wykładni nie mogą być rozstrzygane na korzyść przyjęcia istnienia obowiązku, o którym ustawodawca wyraźnie się nie wypowiedział.

Inną płaszczyzną oddziaływania art. 49 u.k.s.e. są relacje pomiędzy państwem a osobą piastującą urząd komornika. Specyfika tego stosunku ma związek ze statusem komornika jako organu egzekucyjnego, czyli organu państwa powołanego do wykonywania orzeczeń sądowych w drodze przymusowej egzekucji świadczeń pieniężnych i niepieniężnych, a także wykonywania innych czynności określonych w ustawach, mającym – w ramach wykonywania swoich zadań – władcze kompetencje wobec innych podmiotów stosunków prawnych. Komornik jest funkcjonariuszem publicznym działającym przy sądzie rejonowym (art. 1 u.k.s.e.), osoba piastująca ten urząd wykonuje zatem powierzone jej funkcje państwa jako organ egzekucyjny w sprawach cywilnych. Stworzenie warunków do prawidłowego

działania komornika jako organu egzekucyjnego nie jest jednak obowiązkiem strony zaangażowanej w konkretne postępowanie egzekucyjne, lecz obowiązkiem państwa. Strona powinna wprawdzie liczyć się z koniecznością poniesienia wydatków związanych z prowadzeniem jej sprawy, ale wysokość tych wydatków i zasady ich ponoszenia muszą być ukształtowane w taki sposób, by stronie nie została zamknięta droga ochrony prawnej, jaką można uzyskać w postępowaniu zmierzającym do wykonania skonkretyzowanej normy prawnej. Powinna także istnieć możliwość ubiegania się przez stronę o zwolnienie jej od obowiązku poniesienia kosztów postępowania w szczególnie uzasadnionych przypadkach. Jak przyjął Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 3 grudnia 2003 r., K 5/02 (OTK-A Zb.Urz. 2003, nr 9, poz. 98), ustawa nie zakłada, że każde postępowanie egzekucyjne ma przynosić komornikowi „dochód” ani nawet, że każde postępowanie egzekucyjne musi się „bilansować”, tj. komornik otrzyma dokładnie tyle, ile wynosiły jego wydatki. (...)

W wersji pierwotnej art. 49 u.k.s.e. określał granice opłaty stosunkowej możliwej do pobrania w konkretnych sprawach i stanowił, że cała opłata stosunkowa wynosi 21% wartości egzekwowanego świadczenia, jednak nie może być niższa niż 1/10 i wyższa niż trzydziestokrotna wysokość prognozowanego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w państwowej sferze budżetowej. Zmiany art. 49 u.k.s.e. zmierzały do redukcji kosztów egzekucyjnych, w szczególności obciążających wierzycieli. W sprawach o egzekucję świadczeń pieniężnych zostały obniżone opłaty egzekucyjne. Przyjęto zasadę, że są one ściągane od dłużników proporcjonalnie do wyegzekwowanych kwot. Wyjątkowo od uznania komornika uzależniono, czy wierzyciel zostanie wezwany do uiszczenia części opłaty, zależnie od wartości egzekwowanego świadczenia.

W wyniku nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 18 września 2001 r. o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 130, poz. 1452) w art. 49 u.k.s.e. dodano zdanie drugie, z którego wynikało, że całą opłatę stosunkową komornik pobiera również w przypadku umorzenia postępowania na wniosek wierzyciela złożony przed upływem roku od dnia otrzymania wniosku o wszczęcie egzekucji. Następnie ustawą z dnia 24 września 2004 r. o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 236, poz. 2356) znowelizowano art. 49 u.k.s.e. m.in. w ten sposób, że w ust. 1 wskazano, iż

komornik pobiera opłatę również w przypadku umorzenia postępowania na wniosek wierzyciela złożony przed upływem roku od dnia otrzymania wniosku o wszczęcie egzekucji oraz na podstawie art. 823 k.p.c.

Wyrokiem z dnia 8 maja 2006 r., P 18/05 (OTK-A Zb.Urz. 2006, nr 5, poz. 53), Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 49 ust. 1 zdanie trzecie u.k.s.e. w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 24 września 2004 r. jest niezgodny z art. 2 Konstytucji. Po wydaniu tego wyroku nadal obowiązywał art. 43 u.k.s.e., statuujący zasadę, że komornik pobiera opłaty już za samo „prowadzenie egzekucji”, jeżeli w sprawie doszło do jej wszczęcia, a zatem została dokonana pierwsza czynność egzekucyjna (zajęcie). W egzekucji, w której nie doszło do ściągnięcia jakiegokolwiek kwoty ze względu na umorzenie postępowania egzekucyjnego, nie wiadomo było jednak, kto i jak miał pokryć należność z tytułu opłaty egzekucyjnej. (...)

Zmiana art. 49 u.k.s.e. dokonana ustawą z dnia 24 maja 2007 r. o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 112, poz. 769) zmierzała do powiązania wysokości pobieranej przez komornika opłaty z rzeczywistym nakładem jego pracy w danym postępowaniu egzekucyjnym oraz miała sprzyjać kształtowaniu zachowań wierzyciela i dłużnika prowadzących do lepszej efektywności egzekucji i obniżenia jej kosztów. Ustawodawca wprowadził te rozwiązania dostrzegając, że o ile art. 770 k.p.c. wskazuje na obowiązek zwrotu wierzycielowi przez dłużnika kosztów związanych z celowym prowadzeniem egzekucji, o tyle nie było normy przewidującej obowiązek uiszczenia opłaty należnej komornikowi w przypadku prowadzenia niecelowej egzekucji. W taki też sposób w uzasadnieniu projektu ustawy zmieniającej ustawę o komornikach sądowych i egzekucji ustawodawca objaśnił wprowadzane do ustawy pojęcie „niecelowego wszczęcia postępowania egzekucyjnego”.

Omawiany przepis podlegał kolejnym nowelizacjom w 2010 r., ale w sprawie, w której przedstawiono Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne – ze względu na datę złożenia wniosku o wszczęcie egzekucji (październik 2009 r.) – zastosowanie ma art. 49 u.k.s.e. w brzmieniu ustalonym ustawą z dnia 24 maja 2007 r., zgodnie bowiem z art. 15 tej ustawy, koszty w sprawach egzekucyjnych wszczętych i niezakończonych przed dniem jej wejścia w życie rozlicza się do dnia zakończenia tych spraw według przepisów dotychczasowych; tylko w sprawach o egzekucję świadczeń powtarzających się stosuje się przepisy znowelizowane od dnia ich wejścia w życie.

W sprawie egzekucyjnej, w której przedstawiono Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne, komornik postanowieniem z dnia 31 grudnia 2009 r. odrzucił wniosek wierzyciela o wszczęcie egzekucji oraz umorzył postępowanie egzekucyjne na podstawie art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c. Podejmując jednocześnie oba wymienione rozstrzygnięcia, komornik postąpił nieprawidłowo; złożenie wniosku o wszczęcie egzekucji (art. 796 § 1 k.p.c.) powoduje wszczęcie postępowania egzekucyjnego, natomiast do wszczęcia egzekucji dochodzi dopiero po dokonaniu przez organ egzekucyjny pierwszej czynności egzekucyjnej w stosunku do dłużnika. Wszczęcie egzekucji musi być poprzedzone zbadaniem przez organ egzekucyjny, czy prowadzenie postępowania jest dopuszczalne. (...) Jeżeli strona postępowania egzekucyjnego nie ma zdolności sądowej, a brak ten ma charakter nieusuwalny, to postępowanie egzekucyjne podlega umorzeniu na podstawie art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c. Nie budzi wątpliwości, że taka sytuacja ma miejsce w razie złożenia wniosku egzekucyjnego przeciwko dłużnikowi nieżyjącemu. (...) Komornik powinien zatem umorzyć z urzędu postępowanie egzekucyjne na podstawie art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c., bez równoczesnego orzekania o odrzuceniu wniosku egzekucyjnego.

Opłaty egzekucyjne pobierane są od dłużnika i stanowią 15% wyegzekwowanego świadczenia. Stosownie do art. 49 ust. 2 u.k.s.e., w razie umorzenia postępowania na wniosek wierzyciela (art. 825 § 1 pkt 1 k.p.c.) i na podstawie art. 823 k.p.c. komornik pobiera od dłużnika opłatę stosunkową w wysokości 5% wartości świadczenia pozostałego do wyegzekwowania, w granicach szczegółowo oznaczonych w tym przepisie. W literaturze nie ma wątpliwości co do tego, że w razie umorzenia postępowania egzekucyjnego z innych przyczyn niż na podstawie art. 823 i 825 pkt 1 k.p.c. komornikowi nie przysługują żadne opłaty od tej części świadczenia, która nie została wyegzekwowana, bo wynika to jasno z art. 49 ust. 5 u.k.s.e. Dotyczy to wypadków umorzenia postępowania egzekucyjnego nie tylko na podstawie art. 824 k.p.c., ale także na podstawie art. 825 pkt 2-5, art. 875 § 4, art. 877, 897 § 3, art. 979 § 2, art. 981, 985 § 1, art. 1008, art. 1064⁶ § 2, art. 1064¹² § 4 i art. 1070 k.p.c.

W art. 49 ust. 4 u.k.s.e. ustawodawca wprowadził wyjątek od zasady, że w sprawach o egzekucję świadczeń pieniężnych opłatę stosunkową komornik pobiera od dłużnika. W przepisie tym ustawodawca nałożył obowiązek uiszczenia opłaty

egzekucyjnej na wierzyciela w razie stwierdzenia, że wszczęcie postępowania egzekucyjnego było „niecelowe”. (...)

Artykuł 49 ust. 4 u.k.s.e. nie precyzuje pojęcia „niecelowego wszczęcia postępowania egzekucyjnego” i pozostawia w tym zakresie swobodę w podejmowaniu arbitralnych decyzji komornikowi (...). Ustawodawca wprowadził ten przepis do systemu prawnego w związku z tym, że o ile art. 770 k.p.c. wskazywał na obowiązek zwrotu wierzycielowi przez dłużnika kosztów związanych z celowym prowadzeniem egzekucji, o tyle do chwili nowelizacji ustawy nie było normy przewidującej obowiązek uiszczenia opłaty należnej komornikowi w razie prowadzenia przez wierzyciela niecelowej egzekucji. Należy podkreślić, że regulacja art. 49 ust. 4 u.k.s.e. ma charakter wyjątku, co można wywieść z brzmienia całej normy art. 49 w związku z art. 43 u.k.s.e., zatem powinna być interpretowana w sposób ścisły.

W literaturze zwraca się uwagę, że art. 49 ust. 4 u.k.s.e. nawiązuje do art. 770 k.p.c., zgodnie z którym niecelowość egzekucji występuje wówczas, gdy dłużnik nie dał powodu do wszczęcia przeciwko niemu egzekucji ze względu na dobrowolną realizację obowiązku świadczenia stwierdzonego tytułem wykonawczym. W uchwale z dnia 27 listopada 1986 r., III CZP 40/86 (OSNCP 1987, nr 5-6, poz. 71) Sąd Najwyższy uznał, że dłużnik, przeciwko któremu została wszczęta egzekucja alimentów, mimo dobrowolnego zaspokojenia alimentów w terminie i w wysokości określonej w tytule wykonawczym, może skutecznie – stosownie do okoliczności – w drodze skargi kwestionować czynności komornika w zakresie obciążenia go kosztami egzekucyjnymi, a w uzasadnieniu uchwały z dnia 28 lutego 1995 r., III CZP 20/95 (OSNC 1995, Nr 5, poz. 83), wyjaśnił, że zasada kosztów celowych została uwidoczniona w ścisłym związku z zasadą egzekucji efektywnej, tj. egzekucji przeprowadzonej w taki sposób, że doprowadza do zaspokojenia roszczenia wierzyciela w całości lub w części przy kosztach niezbędnych do uzyskania takiego celu. Bezcelowe powodowanie kosztów lub ich powiększenie przeczą tej zasadzie; taki stan jest z reguły konsekwencją nieliczenia się z ekonomią czynności oraz racjonalnością postępowania. Niecelowość prowadzenia egzekucji zachodzi także wtedy, gdy nie było podstaw do złożenia wniosku o wszczęcie egzekucji, gdyż wierzyciel wykorzystał tytuł wykonawczy już "skonsumowany", pozbawiony wykonalności albo wszczął egzekucję z majątku

dłużnika chociaż posiadał zastaw zabezpieczający pełne zaspokojenie roszczenia, chyba że egzekucja skierowana była do przedmiotu zastawu. (...)

Skoro ustawodawca wprowadził pojęcie „celowego wszczęcia postępowania egzekucyjnego”, to jego znaczenie może być ustalane i rozważane tylko w takich sytuacjach, w których postępowanie egzekucyjne jest dopuszczalne. W języku polskim „niecelowy” to taki, który nie prowadzi do celu, nie jest przydatny, nie daje efektów, daremny, zbędny. Tylko takie postępowanie egzekucyjne, które po wstępnym badaniu wniosku okaże się dopuszczalne ze względu na przesłanki podmiotowe i przedmiotowe może być wszczęte i prowadzone celowo lub niecelowo. Jeśli prowadzenie postępowania w konkretnych okolicznościach nie jest dopuszczalne i zachodzą podstawy do jego umorzenia, to nie ma podstaw do rozważań nad celowością prowadzenia tego postępowania. Trzeba także wskazać, że zgodnie z art. 43 u.k.s.e. komornik pobiera opłaty egzekucyjne za prowadzenie „egzekucji”, nie zaś za prowadzenie „postępowania egzekucyjnego”, a po złożeniu wniosku egzekucyjnego może nie dojść do „egzekucji”, rozumianej jako zastosowanie przez organy egzekucyjne przewidzianych prawem środków przymusu w celu uzyskania od dłużnika należnego wierzycielowi świadczenia.

Artykuł 49 ust. 4 u.k.s.e., odsyłając do obowiązku uiszczenia przez wierzyciela opłat wymienionych w ust. 1 i 2, nie obejmuje umorzenia postępowania egzekucyjnego z innych przyczyn niż na wniosek wierzyciela i wskutek jego bezczynności. Wierzyciel ma obowiązek uiszczyć opłatę egzekucyjną określoną w art. 49 ust. 2 u.k.s.e. w razie niecelowego wszczęcia postępowania egzekucyjnego w sprawie, w której nastąpiło umorzenie postępowania egzekucyjnego, ale tylko na wniosek wierzyciela oraz na podstawie art. 823 k.p.c. Artykuł 49 ust. 4 u.k.s.e. odsyła w zakresie opłat egzekucyjnych do ust. 1 i 2, natomiast w ust. 2 ustawodawca wprowadził jasno sformułowane ograniczenia w obciążaniu dłużnika opłatą stosunkową, które mają zastosowanie do wierzyciela w sytuacji opisanej w hipotezie art. 49 ust. 4 u.k.s.e. Wobec tego, wierzyciel jest zwolniony z ponoszenia opłaty stosunkowej, jeśli po złożeniu wniosku o wszczęcie egzekucji okaże się, że dłużnik nie ma zdolności sądowej, a taka sytuacja ma miejsce wtedy, gdy dłużnik zmarł przed wszczęciem postępowania egzekucyjnego.

Z tych względów, na podstawie art. 390 k.p.c., Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie.

